Asiantuntijalausunto Talousarvioesitys 2024 hyvinvointialueiden näkökulmasta

Hallintovaliokunta 19.10.2023 I Mikko Hokkanen, konsernipalvelujohtaja, Vantaan ja Keravan hyvinvointialue

Esityksen sisältö

- Tilannekuva
- Kolme rahoitushaastetta
- Alijäämien syyt
- Hyvinvointialueiden vaihtoehdot
- Johtopäätökset

Tilannekuva

- Hyvinvointialueet tulevat aloittamaan toisen toimintavuotensa selvästi alijäämäisinä. Ennuste 1,2 mrd euroa. Vuoden 2023 alijäämä on luonteeltaan sellaista, että se pääosin siirtyy sellaisenaan tulevan vuoden 2024 alijäämäksi
- Hyvinvointialueiden kustannukset ovat pääsääntöisesti henkilöstökustannuksia. Henkilöstömäärinä 1,2 mrd alijäämä tarkoittaisi noin 17 000 ihmisen vähentämistä hyvinvointialueiden palveluista
- Toimintaa voidaan hyvinvointialueilla tehostaa– mutta mitään hopealuotia ei ole olemassa, eikä hyvinvointialueuudistus sellaista ole tuomassa
    - Hyvinvointialueen kustannuksista ylivoimaisesti suurin osa on asumispalveluita tai sairaalapalveluita. Hoito- ja hoivatyötä on erittäin hankala tehostaa, varsinkin kun henkilöstömitoitukset on kirjoitettu lakiin.
    - Erikoissairaanhoidon kontekstissa kehitystä tapahtuu jatkuvasti, mutta se realisoituu elinvuosina, ei kustannusten vähentämisenä

Kolme rahoitushaastetta

1. Lyhyen tähtäimen kassakriisi
   - Alijäämäinen talous johtaa aidosti kassan tyhjenemiseen. Tätä pitää paikata lyhytaikaisella rahoituksella, joka on mahdollista, mutta työlästä ja tuottaa rahoituskustannuksia
2. Alijäämien kattaminen vuoden 2026 loppuun mennessä
3. Pitkän tähtäimen kestävyyshaaste
   - Sekä suomen kansantalouden että hyvinvointialueiden talouden haasteiden juurisyy löytyy heikenneestä ja **edelleen heikkenevästä** huoltosuhteesta
   - Tämä heikentää paitsi valtion mahdollisuutta rahoittaa hyvinvointialueita, mutta myös vähentää näiden käytössä olevaa työvoimaa
   - Tarkoittaa väistämättä sekä toiminnan uudistamista että *hyvinvointilupauksen* uudelleen määrittelyä
   - Tämä ylivoimaisesti merkittävin hyvinvointialueen rahoitushaasteista

Alijäämien syyt 1/2, Hyvinvointialueiden erottaminen kuntataloudesta ei ole onnistunut

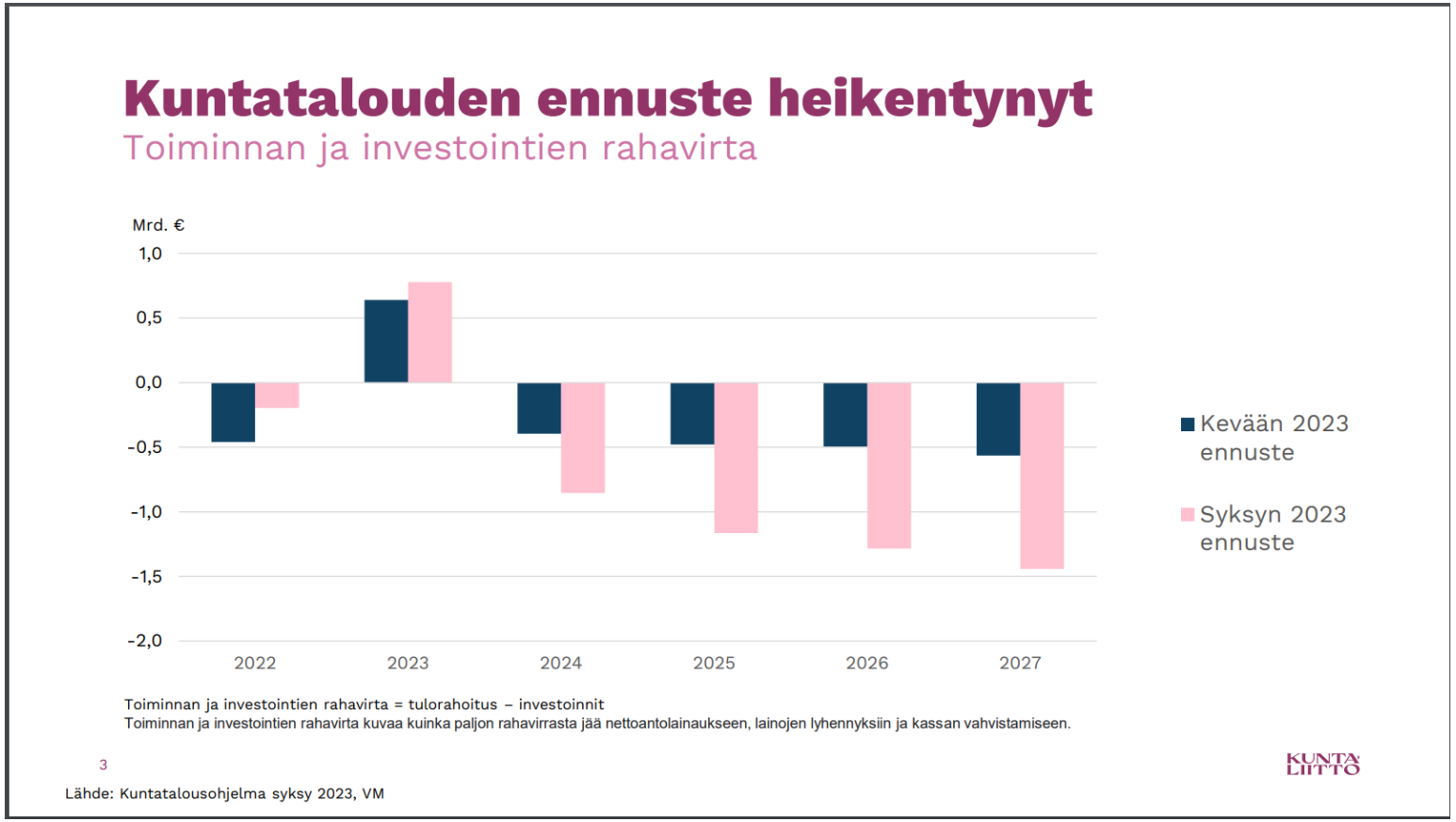

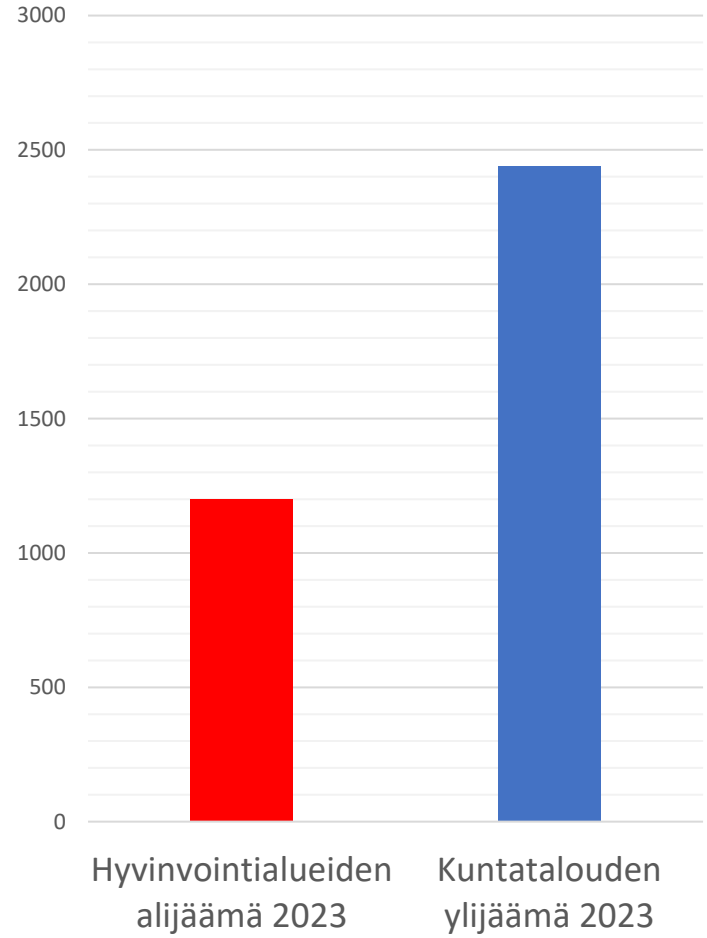

Alijäämien syyt 2/2

- Hyvinvointialueiden rahoituksessa ei ole huomioitu *muutoskustannuksia* tai hyvinvointialueille tosiasiassa siirtyneitä *uusia tehtäviä*
- Lisäksi hyvinvointialueindeksi on laskettu on tarkoitukseensa nähden virheellinen vuosina 2023 ja 2024.
  - Yhteensä nämä virheet tuovat vuoden 2024 talouteen 5 % **tosiasiallisen** alijäämäpaineen, joka on mittakaavaltaan yhtä suuri kuin vuoden 2023 hyvinvointialueiden alijäämä yhteensä
  - Virheellisestä indeksistä johtuva puutteellinen indeksi luo suoran, merkittävän ja epädemokraattisen sopeutuspaineen hyvinvointialueille.

Hyvinvointialueiden vaihtoehdot

- Hyvinvointialueiden rahoitus on merkittävästi alijäämäinen em. syistä johtuen. Samaan aikaan hyvinvointialueet ovat hyvin haasteellisessa tilanteessa toimintansa suhteen, kärsien merkittävästä henkilöstövajeesta ja demografisista muutoksista johtuvasta palvelutarpeen kasvusta
- Palveluita on mahdollista järjestää myös nykyistä pienemmällä rahalla, mutta lyhyellä aikavälillä toteutettuna tämä väistämättä näkyy asiakkaille heikenneenä palveluna
- Hyvinvointialueiden johtamisessa on miltei mahdotonta yhdistää toimipiteiden sulkuja, irtisanomisia ja muita säästötoimenpiteitä siihen että toimintaa uudistetaan tehokkaasti
- Lisärahoituselementit (10 ja 11 § rahoituslaista) ovat selkeästi lakisääteisiä ja niitä tullaan käyttämään

Johtopäätöksiä

- **Ensimmäiset rahoitusvajeet ratkeavat ainoastaan lisärahoituksella tai todella voimakkailla säästötoimenpiteillä**
- Hyvinvointialueiden suurin haaste on johtaa melko hauraassa tilassa olevaa toimintaa pysyvästi tehokkaammaksi, vähemmän käsipareja vaativaksi ja suoraan halvemmaksi niin, että kansalaiset voivat kokea edelleen saavansa riittävät sosiaali- ja terveyspalvelut hyvinvointialueilta.
- **Hyvinvointialueet eivät ole kriisissä, mutta epärealistisilla ja ristiriitaisilla odotuksilla luodaan kuva kriisistä, joka tarpeeksi usein toistettuna muuttuu todeksi**
- Katse täytyy kääntää ensimmäisten vuosien alijäämistä pitkän tähtäimen kestävyyteen ja aidosti vaikuttavien toimenpiteiden löytämiseen – Mitä nopeammin valtiovalta ”kuittaa” 2023 ja 2024 alijäämät, sitä tehokkaammin hyvinvointialueiden taloutta voidaan johtaa ja myös ohjata